

ВЕЛИКА СРБИЈА

LA GRANDE SERBIE

БРОЈ 10 сент.

Србије ОДБОР

БРОЈ 10 сент.

ВЕЛИКИ ЦИЉЕВИ

II. ВАСПОСТАВЉАЊЕ СРБИЈЕ

На првом месту, у низу главних циљева рата, иставиле су Силе из Споразума, као *conditio sine qua non*, васпостављање Белгије, Србије и Црне Горе и плаћање оштете за причињене штете. Оне су, дакле, пре својих сопствених интереса истакле површене интересе својих малих савезница. А самим тим оне су примању наметнутог им рата дале карактер правде и нужне одбране од пруског милитаризма и владавине грубе силе. Успостава права и заштита свечаних обавеза и међународних уговора од свију самовољних повреда руководних су принципи њихових побуда за продужење рата до потпуне победе. А прегажена Белгија, Србија и Црна Гора речит су доказ и повреда, и насиља, и гажења уговора, и непоштовања примљених обавеза, и свесног омаловажавања свију одредаба и људског и међународног права.

Непотребно је дуже бавити се питањем Белгије. Оно је јасно, познато и довољно вентилирано, као и питање Србије; али је питање Србије и њене будућности, изложено као главни циљ рата наших моћних заштитница, за нас и наше садашње прилике од специјалног интереса, ма да оно, по општој важности, не одваја, јер су оба питања принципијелног значаја.

Србија је — подразумевамо ту, ради краћег изражавања, и Црну Гору — увек, од када постоји, била камен спотицања Централним Силама, односно ширењу на исток немачких идеја и пруске владавине, не зато што је, тобоже, претила интегритету двојне монархије, како се то — често, због необавештености осталог света, и са успехом — истицало и тиме правдале све бестидне мере једног конзеквентно примењиваног насиља, него једино с тога, што је она била једна чврста брана продирању „*Drang nach Osten*“-а. Србијина одбранбена улога квалифико-

вана је била пред светом, и то се стално понављало, агресивном тенденцијом према северу. Злочиначки северни сусед једнаке је разлоге био употребио и да убиство у Сарајеву, резултат природне реакције на насиља озго, крик једног поброљеног и тридесетипет година мрцвареног народа, представи као атентат на интегритет монархије од стране малене Србије. Међутим, он је врло добро знао, колико је у томе Србија имала удела, јер је исто тако знао, да је Србији, замореној двама тешким ратовима и угушивањем једне побуне, највише било стало до тога, да се у дужем миру опорави и своје тековине среди и уреди. Али му је требало да ствар тако представи, с једне стране да не открије своје праве намере, а с друге да несметано поруши чврсту брану свом продирању на исток и пред цео свет изађе са свршеним чином.

Срећом свет није био слеп. Он је, ма и у последњем моменту, прозreo намере Централних Сила и јасно уочио, да ту није у питању одбрана једне велике силе од «агресивних намера» мале и релативно немоћне државе. Он је био свестан и тога, да ту није у питању само егзистенција Србијина, него и људско право, морал у међународним односима и будућност и слобода целога човечанства. И најмоћније, најкултурније и најчистије државе света устале су и ставиле на коцку чак и своју егзистенцију, да би одбиле све оно што је дошло у опасност, наравно, и Србију.

Мучки напад Бугарске на заморену Србију, у моменту кад се ова није могла бранити, раван је немачком злочину, покушаном, најпре противу Србије, над целим човечанством. Он је имао за циљ довршење реализовања почетног плана, чије је извршење два пута пре тога било пропало. Уочи напада Бугарска није имала са Србијом ни-

каквих размирица или дипломатских сукоба. Она је, да би допринела остварењу планова Централних Сила и пљачком дошла до туђих територија, просто напала Србију, и тек онда објавила, како јој Србија није хтела да уступи «тражене бугарске територије». Међутим, апстражујући то, да ли би Србија била пристала да откида од свога тела ради задовољења бугарских прохтева. Бугарска није претходно ништа тражила, па Србија тобоже одбила, нити је Србија ма чиме дала повода за таква напад. А оружје се увек употребљује као последњи разлог. Бугарска га је употребила пре свега другога.

Овакав злочиначки напад није могао бити санкционисан; њега су најмање могле санкционисати заштитнице права и морала. Он ће, на крају — сад је то јасније но што је било икада пре — добити заслужену одмазду. Мучки нападнута Србија поново ће се дићи у својој целости, увенчана славом и новом територијом.

Устајући противу насиља, покушаног над Србијом, наше моћне Савезнице, Силе из Споразума, устале су, додуше, у одбрану и својих интереса; али баш у томе, што је њихов интерес био, и онда као и данас, у поштовању права и слободе не само великих, него и малих народа, лежи морална величина побуда за примање недаћа и последица једног страховитог рата. Оне нису устале у одбрану Србије зато, што би биле везане каквим уговорима, него што су у нападу на Србију виделе једно неморално дело насиља; и оне су, стављајући се свим својим снагама на страну Србијину, сматрале да бране право и морал. За њих је то било питање части. И још нешто више: то је за њих било питање правде, без које би се зацарила анархија у свету и самовоља јачега.

Доследне томе, Силе из Споразума стално су, како у почетку тако и током овога рата, истицале права свију, и малих и великих народа, и морал у међународним односи-

ма истављале на прво место. А све то остало би празно слово без васпостављања насилно поремећеног стања, па, дакле, и Србије у њеној пуној целости. Зато су оне питање васпостављања Србије и уврстиле у први ред између својих ратних циљева.

Никакве комбинације или трансакције у питању Србијине територије нису више могуће. То гарантују највеће, најкултурније и најморалније државе: то нам гарантују наши моћни пријатељи: то нам, најпосле, гарантује потреба васпостав-

љања владавине права, морала и мира у свету.

Васпостављање... Србије... — кажу и нама, и нашим непријатељима, и целом свету наше племените заштитнице — то је оно што се пре свега намеће. Одиста, ствар за дивљење! Али се оне на томе не задржавају, већ иду и даље, докле их води пут правде и човечанске потребе. Дужност је да их и даље пратимо на томе путу. Ту ћемо још једном моћи видети, да смо се, у пркос своје привремене несреће, нашли у једном добром и честитом друштву.

Б. Лазаревић

Са српског фронта

— Из мојих белешака —

Коморције.

Има те још како — одговорно је Ненадовић — али ја сам бирао лепе ствари, ружне сам оставио непријатељима да о њима пишу. Па, при свем том, моји читаоци су јамачно, у мојим ранијим извештајима, «осмотрели» — да се војнички изразам — ону грдну пустош... Али доста о томе, јер овако како сам почео, ја ћу о свему другом писати само не о коморцијама. Читаоц ће, вероватно, из тога закључити, да је мени немогуће бранити и одбрани коморције. Они ће помислити да ја немам шта о њиховом пожртвовању и херојству писати. Ако би тако мислили, читаоци би били у великој заблуди. Ја бих чак могао, на брзу руку, да највише неколико некролога у којима бих величао херојска дела у вршењу њихове дужности. Ја то сада нећу ка чиним с тога, што знам, да ће цео ратујући свет, — а њих је, као што знамо сада врло много — устати против мене и моје нове јеретичке теорије о коморцијама. Нисам, дакле, рад да будем на крст прикован као Христос, нити на ломачу бачен ка Јован Хус!

У свима војеним уредбама, коморције се третирају као позадина. Међутим није то само далекометни т. зв. «коморцијски» топ који зацаје јада коморцијама. Ту су и пољски, брђани, ми граљеви и пушке.

Хајде, да видимо...

Било је то на Чеганској коси. Непријатељска артиљерија тукла је Шумовиту косу тешким разорним гранатама. У исто време тукла је и пут који је водио положајима. Гранате су обасипале целу просторију. Тукле су

превијалишта, резерве, позадину. Код превијалишта једног пука погинули су два болничара и неколико рањених. Код другог неколико рањених, неке мазге побијене. Остали су се уклањали, мењали места, тражили заклон... Само су кохорције морале ићи напред. Они су морали доносити на положаје: храну, муницију и остало. Поред пута видете убијене мазге. Тамо, код оне букве, убијен је коморцијачу — још стоји локва крви. Мало даље, на путу рањен је други.

Среда, 31. август. Пошао сам путем ка Шумовитој Коси. Наша офанзива од јуче почела. Пронамају се брда и кољиве од грмљавине топова и треска распрснутих пројектила. Хтео сам да тражим zgodно место за осматрање. Скренао сам лево од пута. Намера ми је била да изађем на једну узвишницу, лево од наших батерија. У томе нисам успео, јер је некакав пољак, тамо на Шумовитој Коси, почео да обасипа пут. Ја се склоних иза једне дебеле букве...

Путем су хитале коморе ка положајима и обратно. Претрчавао се правац којим су тукле гранате. Неколико стотина метара пут је био сасвим одкривен. Коморције би за тренутак заостале, па затим, користећи се затим јем, претрчавале одкривени простор. Кад би која граната пала у близини, уплашене мазге и коморције растурили би се у страну. По неки би легао чувши фијук. Али то је било већ доцкан јер је граната већ експлодирала. Тако је то трајало двадесет, тридесет минута. За то време, слаки је тражио заклон. Послуга око топова посакривала се по иско-

